

dr hab. Małgorzata Gawrycka, prof. uczelni
Wydział Zarządzania i Ekonomii
Politechnika Gdańska

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr inż. Dominika Czerkawskiego pt.: „Polityka państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce”

Ocena rozprawy doktorskiej mgr inż. Dominika Czerkawskiego została dokonana na podstawie uchwały nr 108/2020-2024 Rady Dyscypliny Nauk o Zarządzaniu i Jakości Politechniki Poznańskiej.

Praca została przygotowana pod opieką promotora dr hab. Gerharda-Wilhelma Webera, prof. PP oraz promotora pomocniczego dr Joanny Małeckiej.

W dalszej części zostanie przedstawiona ocena rozprawy uwzględniająca zakres pracy, jej strukturę, uwagi szczegółowe oraz konkluzje.

1. Zakres i struktura rozprawy

Praca składa się z czterech rozdziałów, wstępu, podsumowania i zakończenia, bibliografii, aktów prawnych, źródeł internetowych oraz trzech załączników. Załącznik 1. bez tytułu, w mojej opinii skierowany był do osób z niepełnosprawnościami. Załącznik 2. zatytułowany „Wywiad indywidualny, pogłębiony dla właścicieli przedsiębiorstw mikro, małych, średnich i dużych”. Załącznik 3. „Wywiad indywidualny, pogłębiony dla prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą.” Struktura pracy jest właściwa pomimo kilku zastrzeżeń, które zostaną dokładnie przedstawione w uwagach. Treść pracy jest zgodna z jej tytułem.

Problematyka badawcza jest jak najbardziej aktualna i szeroka omawiana w piśmiennictwie zarówno krajowym, jak i zagranicznym. Biorąc pod uwagę grupę osób z niepełnosprawnościami w Polsce, która liczy w zależności od źródeł, od prawie 5 mln do 7,7 mln osób, co stanowi ponad 12% do nawet 20% ludności Polski wydaje się słuszne podjęcie badań na temat polityki państwa służącej aktywizacji, wsparciu wspomnianej grupy społecznej. Dodatkowo, biorąc pod uwagę zmiany w strukturze demograficznej ludności Polski i gwałtownie zmniejszającą się liczbę ludności ogółem, warto zastanowić się w jaki sposób powinna być realizowana polityka państwa zmierzająca do większego wykorzystania przez przedsiębiorstwa zasobów pracy w postaci osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy. Aktywizacja tych osób na pewno przyniesie korzyści nie tylko ekonomiczne dla przedsiębiorstw, gospodarki, ale również i społeczne. Potrzeba większego zaangażowania państwa oraz uelastycznienie funkcjonowania rynku pracy i jego zwiększenia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami dostrzeżona została również w Polsce. Jednak, tak jak

zauważył to Autor pracy, wciąż należy podejmować działania mające na celu zwiększenie dostępności architektonicznej, komunikacyjnej i cyfrowej dla osób z niepełnosprawnościami, tak aby stworzyć warunki sprzyjające włączeniu tych osób do zasobów aktywnych zawodowo. Oczywiście stopień niepełnosprawności i posiadana grupa niepełnosprawności stanowią w tym przypadku decydujący czynnik umożliwiający aktywizację tych osób.

Tak jak wspomniano, praca składa się z czterech rozdziałów, wstępu, podsumowania i zakończenia. Wstęp jest ciekawy i zachęca do dalszego poznania treści, jednak w mojej opinii nie jest do końca uporządkowany, bowiem Autor zamiennie porusza zagadnienia związane z problematyką badawczą odnosząc się do aspektu krajowego, europejskiego i światowego. Wg mnie należałoby zacząć od ogólnych zagadnień, umiejscowienia problemu badawczego, a następnie zaprezentować główne aspekty badawcze dla Polski.

Cenię odwołanie się Autora do celów zrównoważonego rozwoju, gdyż w ramach polityki makroekonomicznej państwa konieczne jest realizowane spójnej polityki wobec wszystkich grup społecznych, w tym również osób z niepełnosprawnościami, co powinno być priorytetem w polityce państwa. Autor, w swojej pracy odwołuje się głównie do celu 1, 8 i 10. Wg mnie problematyka badawcza odnosi się także do celu 3 i 11. Pierwszy z wymienionych, odnosi się do dobrego zdrowia i jakości życia, natomiast cel 11 – dotyczy zrównoważonego miasta i społeczności. Być może należałoby zastanowić się, które z tych celów mają bezpośredni, a które pośredni wpływ na grupę badawczą, jej jakość życia, aktywne włączenie w funkcjonowanie w gospodarce i społeczeństwie.

W mojej opinii, cel poznawczy pracy nie został w pełni dobrze określony, bowiem analiza jest narzędziem służącym do osiągnięcia danego efektu. Powinien być nieco zmodyfikowany. Nie mam uwag do celu aplikacyjnego (użytecznego).

Nie do końca jest dla mnie jasne (s. 9) stwierdzenie Autora: „Ustalono założenia wstępne, aby skutecznie zdefiniować problem badawczy.” Sformułowane 7. założeń w mojej opinii nie przyczyniło się do określenia problemu badawczego, gdyż nie został on określony. Brakuje mi we wstępie pracy hipotezy głównej i być może hipotez szczegółowych dysertacji, co stanowi kanon prac badawczych. Zastanawiam się czy liczba pytań badawczych nie jest zbyt duża, wydaje mi się że niektóre z nich są zbyt szczegółowe.

Pozytywnie oceniam szeroko opisane uzasadnienie wyboru obszaru badawczego jakim jest Wielkopolska, argumenty są przemyślane, w staranny sposób opisane.

Jak już wspomniano praca składa się z czterech rozdziałów. Rozdział 1. stanowi w pewnym tylko stopniu wprowadzenie teoretyczne do prowadzonych w dalszej części pracy badań. Wskazano w nim role i znaczenie środków publicznych wspierających osoby z niepełnosprawnościami. Dodatkowo Autor odniósł się do wybranych koncepcji zarządzania państwem z punktu widzenia problematyki związanej z osobami z niepełnosprawnościami. Autor wskazał na powiązania zagadnienia z innymi naukami społecznymi, co oceniam pozytywnie.

Rozdział 2. jest pogłębieniem problematyki badawczej, gdyż z punktu widzenia teoretycznego Autor wskazuje na miejsce osób z niepełnosprawnościami w strukturach społecznych. Ponadto, Autor odwołuje się do narzędzi wykorzystywanych w krajach europejskich, w tym również w Polsce, mających na celu wsparcie osób z niepełnosprawnościami poprzez m.in. zwiększenie ich aktywności zawodowej.

Rozdział 3. to w sposób szczegółowy opisana metodologia badań własnych. Autor odwołuje się do istoty badań prowadzonych w naukach społecznych, opisuje dobór próby badawczej oraz szczegółowe etapy prowadzonych badań, których wyniki zostały przedstawione w rozdziale 4.

Ostatni rozdział 4., powstał w oparciu o wyniki osiągnięte dzięki przygotowanym badaniom jakościowym i ilościowym przez Autora. Pozytywnie oceniam tę część pracy, bowiem zdaję sobie sprawę z trudu związanego z przygotowaniem i przeprowadzeniem badań.

W pracy wykorzystano bogatą literaturę, której dobór oceniam pozytywnie. Należy podkreślić, iż znaczną jej część stanowią publikacje zagraniczne, ponad 110 pozycji, z czego dominującą część to publikacje, artykuły i raporty anglojęzyczne. Poza tym wykorzystano liczne akty prawne oraz ponad 60 źródeł internetowych. Dodatkowo, przygotowane przez Autora załączniki umożliwiają poznanie jednego z etapów prowadzenia badań empirycznych, związanego z budową kwestionariuszy wywiadów.

2. Uwagi szczegółowe

Struktura pracy w mojej opinii nie wzbudza zastrzeżeń, jednak zastanawiam się, czy w spisie treści rozdział 4 nie został zbyt szczegółowo opisany. Być może należałoby dokonać podziału tego rozdziału na dwa oddzielne rozdziały pracy. Jeden z nich poświęcony byłby determinantom, a drugi - aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Przygotowana struktura tego rozdziału zakłóca nieco przejrzystość pracy. Poza tym, pojawiły się błędy w numerach podrozdziałów w tej części pracy (powinno być 4.3.3. i 4.3.4 zamiast 3.3.3. oraz 3.3.4).

Autor używa określenia analiza w sposób nie do końca prawidłowy, bowiem tak jak już wspomniałam analiza jest narzędziem, zatem pozwala do zbadania jakiegoś problemu.

Zastanawiam się jaki jest cel tabeli 1.1? Klasyfikacja dyscyplin i wykaz dziedzin nie wnoszą nic do pracy. W mojej opinii wystarczyło wskazać na powiązania problematyki badawczej z różnymi dyscyplinami nauki.

Ciekawe są tabele 1.2 oraz 1.3, bowiem wskazują na znaczenie problematyki badawczej i zmian jakie obserwujemy obecnie w podejściu do aktywnego włączenia zasobów osób z niepełnosprawnościami w różne obszary życia społeczno-gospodarczego. Szkoda, że Autor nie pokazał zmian w tym zakresie wykorzystując dłuższy okres badawczy. Zastanawiam się nad tytułem tabeli 1.3, czy chodzi o bazę umożliwiającą kształcenia osób z niepełnosprawnościami, czy o kierunki kształcenia ogółem. To wymagałoby doprecyzowania. Wg mojej wiedzy, uczelnie są zobligowane do tworzenia właściwej infrastruktury dla osób z niepełnosprawnościami tak, aby nie

dochodziło do wykluczenia tej grupy osób z procesu kształcenia. Tym samym uczelnie muszą zagwarantować m.in. infrastrukturę, komunikację, tak aby nie dochodziło do dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami. Jest to również element polityki państwa wobec tej grupy osób.

Z powszechnie obowiązującymi zasadami pisania prac naukowych, oczekuje się w dysertacji pogłębionego przeglądu literatury, która staje się podstawą do określenia luki badawczej. W związku z tym mam zastrzeżenia do części rozdziału 1., a mianowicie stron 29-37 oraz fragmentu ze strony 55 (ostatni akapit). Te fragmenty pracy w mojej opinii nie są wartościowe z punktu widzenia prowadzonych badań.

Zastanawiam się, czy Autor nie powinien w większym stopniu skupić się na teorii odwołując się m.in. do myśli Friedricha Augusta von Hayeka odnoszącej się do sprawiedliwości społecznej (dystrybucji dochodu narodowego) i J. Rawlsa (zasłony niewiedzy).

Ciekawa jest tabela 1.7, która powinna być jeszcze bardziej, szczegółowo opisana. Wówczas Autor mógłby wskazać na lukę badawczą w obszarze Go interesującym.

Niestety Autor popełnia błędy pisząc nazwy województw z dużej litery.

Podając wartości np. 6,15% Autor popełnia błędy, bowiem w Polsce obowiązuje przecinek a nie kropka, co jest oczywiście stosowane w piśmiennictwie amerykańskim.

W nieco inny sposób można było przedstawić dane zamieszczone w tabelach 1.8 oraz 1.9. Zastanawiam się, czy tak powszechne dane powinny być eksponowane w dwóch tabelach.

W mojej opinii lepszym rozwiązaniem było oddzielenie części teoretycznej od empirycznej w rozdziale 1. Poza tym, przedstawianie danych źródłowych tylko dla jednego roku, nie pozwala na obserwacje zmian i formułowanie właściwych wniosków (tabela 1.11).

Rozdział 2. Jest ciekawy. Uważam jednak że należałoby go uporządkować. Najpierw problematyka związana ze starożytnością a następnie czasy współczesne. Czy też dane statystyczne powinny być uporządkowane wg np. kryterium: Świat i dane dla Polski na tym tle. Interesująca jest klasyfikacja wraz z przykładami osób z niepełnosprawnościami wg określonych kryteriów. Doceniam zestawienia statystyk na temat osób z niepełnosprawnościami, są one rzetelne, pochodzą z różnych źródeł i dobrze zaprezentowane. Na uwagę zasługuje przygotowany przez Autora schemat 2.4 powstały w oparciu o przegląd literatury i aktów prawnych. W tej części pracy Autor opisał różne instrumenty wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami w krajach UE, w tym także stosowane w Polsce. Pytanie czy potrzebna jest tabela 2.13? Czy nie wystarczyło wskazać na zależność pomiędzy wartością PKB a np. wielkością środków finansowych przeznaczanych przez poszczególne kraje na realizację polityki wobec osób z niepełnosprawnościami?

Niestety negatywnie oceniam przyjęcie zróżnicowanego okresu badawczego. Powoduje to brak możliwości prowadzenia analiz porównawczych, określenia dynamiki zmian. Niestety nie zostało to wyjaśnione i wskazane jako pewna niedoskonałość pracy.

Punkt 3.1 zatytułowany „Istota i zarys problematyki badawczej” jest bardzo szeroko opisany i stanowi podwaliny pod późniejsze badania własne. Jednak brakuje mi nawiązania do teorii związanej z metodami badawczymi stosowanymi w naukach społecznych, które zainspirowały Autora i w jaki sposób zostały wykorzystane w dalszej części prowadzonych prac badawczych. Tym bardziej, że Autor stosuje badania jakościowe i ilościowe.

Autor wymienia etapy prowadzonych badań, brakuje mi doprecyzowanie z czego wynika prowadzenie badań w dwóch etapach, a mianowicie lipiec -wrzesień 2021 oraz lipiec -wrzesień 2022. Czy pierwsze badania miały charakter pilotażowy? Nie znajduję wyjaśnienia. W prawidłowy i zarazem ciekawy sposób Autor wskazał determinanty prób badawczych (tabela 3.6).

Dobrze został zaprezentowany przez Autor punkt 3.2 związany z doбором próby, charakterystyką grupy badawczej i wykorzystanymi narzędziami badawczymi stosowanymi w badaniach ilościowych i jakościowych (CAWI oraz CATI). Dane statystyczne zamieszczone w punkcie 3.1 pozwoliły na uzasadnienie wyboru obszaru badawczego. Jednak brakuje mi podkreślenia, czy grupa rzeczywiście jest reprezentatywna w przypadku badań ilościowych? Ta część pracy została starannie przygotowana, jej wyniki są dobrze opracowane i ich zestawienia w tabelach 3.6 i dalsze, pozwoliły Autorowi na sformułowanie licznych, ciekawych wniosków. Prezentacja wyników badań w podziale na grupy respondentów jest bardzo czytelna i daje możliwość realizacji celu aplikacyjnego pracy.

Wg mnie punkt 3.3 pracy powinien znaleźć się w części poprzedzającej wyniki badań.

Rozdział 4 jest bardzo ważną częścią dysertacji. Autor w tej części pracy oprócz prostych metod statystyki opisowej wykorzystał bardziej zaawansowane metody badawcze, m.in. testy zgodności (χ^2), sformułował niezbędne hipotezy badawcze (hipotezę zerową oraz alternatywną). Wyniki zostały bardzo dobrze zaprezentowane i opisane. Kolejnym wykorzystanym narzędziem badawczym bardziej zaawansowanym są rozkłady zależności oraz modele regresji. Do tej części pracy nie mam uwag. Autor potwierdził że zna i we właściwy sposób wykorzystuje narzędzia badawcze.

Zastanawiam się dlaczego Autor zatytułował część pracy jako „Podsumowanie i wnioski”, a nie podsumowanie. Ten fragment pracy poprzedzają przecież liczne wnioski.

Wydaje mi się, że stwierdzenie Autora, pierwszy akapit i pierwsze zdanie w podsumowaniu, stanowią wniosek ogólny, nie potwierdzony w pełni przeprowadzonymi badaniami.

Zgadzam się z Autorem, że dokonano właściwego wyboru obszaru badawczego jakim jest woj. wielkopolskie. Również zgadzam się z wnioskiem o dużej roli władz lokalnych, samorządowych w kreowaniu polityki wobec osób z niepełnosprawnościami. Ciekawe jest zestawienie wniosków wraz z „dodatkowymi spostrzeżeniami” Autora zaprezentowane w podsumowaniu.

Badania potwierdzają, że osoby z niepełnosprawnościami mogą być pełnowartościowymi pracownikami przedsiębiorstw. Dodatkowo są one w stanie

podejmować działania mające na celu poprawę ich warunków życia, co przekłada się na jakość życia.

We właściwy sposób Autor wskazał implikacje dla praktyki, instytucji publicznych i prywatnych w zakresie wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Proponowany model polityki państwa wobec badanej grupy społecznej jest wieloaspektowy i realny do implikacji (rys. 5.1).

3. Konkluzje

Przedstawiona mi do oceny rozprawa mgr inż. Dominika Czerkawskiego potwierdza, że Autor potrafi samodzielnie przygotować i przeprowadzić badania naukowe. Wykonane badania ilościowe i jakościowe z wykorzystaniem zaawansowanych metod statystycznych pozwoliły Autorowi na sformułowanie licznych i trafnych wniosków.

Potwierdzam, że swoją pracą Autor przyczynił się do wzbogacenia nauk społecznych w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości.

Rozprawę oceniam pozytywnie.

Konkludując, stwierdzam że przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymagania ustawowe stawiane przed pracami doktorskimi i wnoszę o dopuszczenie do dalszego etapu jej procedowania zgodnie z obowiązującymi wymogami w przewodzie doktorskim.

Małgorzata Czumak
Główny, 01.11.2023